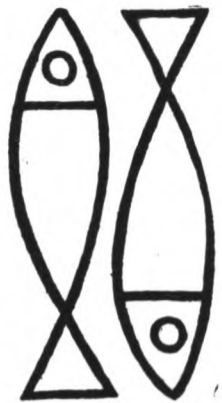

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Kerk voor de wereld

Deze allen bleven eendrachtig
volharden in het gebed...

Hand. 1 : 14a

Natuurlijk baden de discipelen. Want ze hadden de belofte gehoord. Deze belofte: gij zult Mijn getuigen zijn. Want ge zult bekleed worden met kracht uit de hoge.

Christus had gezegd: nu gaat het gebeuren. Ge zult alle volken maken tot mijn discipelen. Ge zult op heel de wereld beslag leggen door het evangelie van mijn dood en mijn opstanding. Want ik doe de belofte van mijn Vader over u komen. Ge zult vervuld worden met de Heilige Geest.

De discipelen baden om de Heilige Geest. Ze baden die grote gave van Christus naar zich toe. Maar daarmee baden ze zichzelf naar de wereld toe. Want dit is immers het grote van Christus' geschenk: dat Hij zó met het evangelie van zijn dood en zijn opstanding naar de wereld wilde komen. De kerk ontvangt de Heilige Geest niet slechts voor zichzelf. Maar ze ontvangt de Heilige Geest met het oog op de wereld. Ze ontvangt de Heilige Geest opdat ze zelf vervuld zou zijn van echt, eeuwig leven én opdat ze de krachten van eeuwig leven over de wereld zou doen uitstromen.

En dáárom baden de discipelen. Ze baden, niet omdat het hun slechts om henzelf begonnen was. Maar omdat het hun om de wereld begonnen was. Ze baden omdat ze het wisten: God wil door óns de wereld zegenen.

Ze baden om de Heilige Geest. Want ze geloofden: de kerk, vervuld van de Heilige Geest, — dat is de kerk die als een licht in de wereld schijnt. De kerk, vervuld met de Heilige Geest, — dat is zonder meer: de werkende kerk, de sprekende kerk, de getuigende kerk, de zegenende kerk. De kerk die zich nooit in zichzelf opsluit om te genieten van wat ze ontvangen heeft, want ze geniet slechts van de gaven die ze ontving doordat ze de haar toevertrouwde schatten uitdeelt, rondstrooit.

Doordat ze niets anders kan doen en niets anders wil doen dan zich geven aan de wereld. De kerk van Jezus Christus is alleen maar bestaanbaar als een kerk die predikt, een kerk die de blijde boodschap verkondigt: kerk voor de wereld.

En is dat de kerk vandaag? Is dat onze kerk: kerk voor de wereld? Of is dat een kerk die zich met de wereld eigenlijk niet inlaat? Een kerk die over de wereld een massa kwaads weet te vertellen — en werkelijk, er is veel kwaads van te vertellen — maar die praktisch de wereld afgeschreven heeft? Een kerk die alleen maar aandacht heeft voor zichzelf? Die leeft voor zichzelf? En dus een kerk, die dood is?

Hebben wij nog die intense aandacht voor de wereld, die de discipelen kenden? En zijn van die aandacht onze gebeden vol?

We zeggen: de kerk, de kerk! Om de kerk gaat het. Maar ondertussen doen we alsof de kerk vandaag het eindstation is van Gods bemoeienis met de wereld. We zijn er doodsbenuwd voor, ons te veel met de wereld in

te laten: dat kon ons wel eens noodlottig worden. Maar als wij ons niet met de wereld bemoeien, dan wordt dat ons zeker noodlottig. We zijn bewogen met alles wat er in de kerk gebeurt. En het is wel. Maar als we werkelijk bewogen zijn met wat er in de kerk gebeurt, dan zijn we even bewogen met wat er in de wereld gebeurt. En we gaan ons aan de wereld geven.

Kan dat niet, omdat we het zo druk met onszelf hebben? Kunnen we voor de wereld niets doen, omdat er bij onszelf zoveel niet in orde is? Ja, maar ook dat andere is waar: omdat we onze handen van de wereld af-trekken, omdat we het werk laten liggen, daarom is er bij ons zoveel niet in orde.

Want een kerk, die eigenlijk niets anders weet te doen dan met zichzelf bezig zijn, — die kerk is dood. De Heilige Geest is haar wel gegeven. Maar ze heeft zich aan de Heilige Geest onttrokken. En dat wil zeggen: het leven wijkt van haar. Ze heeft zich vastgebeten in de dood. En waar de Heilige Geest wordt tegengestaan, waar de dood heerst, daar komt de ontbinding. Daar blijft van de heerlijkheid van de kerk niets meer over. Want die heerlijkheid wordt verdrongen door strijd en twist, door ontevredenheid en verbittering.

De heerlijkheid van de kerk. Dat is niet slechts, dat ze het evangelie zuiver bewaart. Maar dat ze het zuivere evangelie predikt aan de wereld. Dat is niet dat ze weet te twisten over de vraag, hoe die schat die ze ontvangen heeft er eigenlijk wel uitziet, maar dat ze die schat uitdeelt, overal waar God haar zet.

En het kon wel eens zijn, dat de kerk juist bij het uitdelen van die schat pas goed gaat ontdekken, hoe ze er uit ziet. Dat de kerk, juist als ze het evangelie gaat verkondigen in de wereld, door de Heilige Geest wordt gebracht tot de enigheid des geloofs. Want de enigheid des geloofs mogen we toch slechts verwachten van de Heilige Geest. Maar als wij ons nu niets van de Heilige Geest aantrekken, wanneer Hij door ons wil komen tot de wereld en werken in de wereld, mogen we dan wel verwachten dat de Heilige Geest ons de enigheid des geloofs wil geven?

Juist dan, als ons verteld wordt dat de discipelen baden om de Heilige Geest, om het werk in de wereld dat ze door de Heilige Geest mochten doen, — juist dan wordt ook gezegd: ze waren eendrachtig.

Ze ontvingen die eendracht, toen ze zich, biddend, gaven aan het werk van Jezus Christus in de wereld. Ze kregen hun eenheid, toen ze het met de daad bewezen, kerk van Christus te zijn, kerk voor de wereld.

En die belofte hebben wij vandaag: dat de verhoogde Heiland zijn hemelse gaven over ons uitgiet om de heiligen toe te rusten tot dienstbetoon (Ef. 4 : 12).

Waar dat dienstbetoon gevonden wordt, dáár — vervolgt Paulus dan — komt ook de opbouw van het lichaam van Christus. De bewaring én de vermeerdering van de kerk.

En waarop loopt het dan uit? Hierop: ...totdat wij allen de eenheid des geloofs en der volle kennis van de Zoon Gods bereikt hebben.

Wij allen. Wij, die vandaag van de kerk zijn én allen die nog ver zijn, zovelen er de Heere onze God roepen zal.

Haulerwijk.

J. Keuning.

Over de „vrijmaking“ als acte van trouw

V.

e. vrijmaking en confessionele binding

Wanneer we tenslotte overzien wat in en rondom de vrijmaking over de gereformeerde confessionaaliteit gevoerde polemiek door „bezwaarden“ en „vrijgemaakten“ naar voren werd gebracht, krijgen we het volgende beeld.

Het ging vóór en bij de vrijmaking allereerst om de integrale erkenning van het *absolute* en *exclusieve* gezag, over héél het mensenleven, van het Woord des HEREN zoals ons dat door middel van de Heilige Schrift door God zelf wordt toegesproken. Anders gezegd: het ging daarbij om de daadwerkelijke erkenning van het reformato-*sola Scriptura* tegenover alle mogelijke theologisch-wetenschappelijke, scholastieke en andere constructies welke door individuele gelovigen of kerkelijke vergaderingen bindend aan de consciënties werden opgelegd.

In onlosmakelijk verband daarmee ging het toen ook om de *volledige* en *exclusieve* binding aan de confessie van de kerk. Dus om een binding aan die confessie *gehéél*, maar ook aan die *alléén*. En dan nader om een binding aan de *substantie* van die confessie. Of anders gezegd: het ging om een binding aan „alle artikelen en stukken der leer“ welke daarin zijn geformuleerd. En dan nader aan „die allen“ en „in alles“. Evenwel niet om een binding aan „elke uitdrukking, term, zeggingsmanier, bewijsvoering, of uitlegging van Schriftuurtekst.“⁴⁸⁾

We accentueerden daarbij voorts: dat *grond* en *bron* van de Godskennis, en evenzo *regel* en *norm* voor de geloofswaarde, en dus ook voor de leer der kerk, nooit kan of mag zijn een formulier of confessie, maar uitsluitend en alleen Gods Woord;

dat daarentegen de formulieren van enigheid datgene bevatten ten aanzien waarvan men in de kerk overeengekomen is en beloften van trouw heeft afgelegd;⁴⁹⁾

dat alléén Gods eigen Woord gezag heeft over de consciëntie, maar de formulieren

van enigheid naar hun typische aard uitsluitend *kerkelijk* gezag bezitten;

dat deze formulieren geen wet, geen wetenschappelijk-theologisch tractaat, geen leerreglement zijn, maar het woord van de levende kerk die daarin haar geloof in het *Woord van God* uitspreekt; en die, dat doende, verklaart niets boven of buiten dat Woord te weten en bij het licht des Geestes dat Woord steeds beter te zullen verstaan;

kortom dat, zoals Schilder het meermalen zei, de Heilige Schrift is *de toe-spraak van God tot kerk en wereld*, maar de belijdenis *de uit-spraak van de kerk over haar God en zijn werk*.

Tegenover alle confessionalisme waarmee de kerken in de dertiger en veertiger jaren werden gekweld en verwoest, legden we er de nadruk op dat alléén de Heilige Schrift Gods Woord is en daarom onvoorwaardelijk geloof eist en tot gehoorzaamheid verplicht, maar de confessie aan de Schrift ondergeschikt, feilbaar mensenwerk is; een onvolkomen uitdrukking van wat de kerk als Goddelijke waarheid uit de Schrift in haar bewustzijn heeft opgenomen; een gebrekkige reproductie van de waarheid welke ons in de Schrift wordt geopenbaard. Daarom kan men met de woorden van Kuyper zeggen, dat „zo verre een vergeten dorpsveldwachter staat beneden de majesteit van de koning op zijn troon, zo diep en nog oneiding veel dieper alle „formulier” beneden de onvergelykbare majesteit van het Woord onzes Gods staat.

Gods Woord is de Bron die u laven, de Fontein welke wateren u genezen zullen, en het Formulier is niet eenmaal een kruik uit die Bron gevuld of een beker uit die Fontein opgevangen, maar slechts de enthousiaste analyse, die men door het scheidkundig proces der geestelijke ervaring van heur wateren heeft opgemaakt.

Dát sta dus... in voor vriend en vijand leesbaar schrift, op het onbewimpeldst en alleromwondenst uitgesproken: *dat bron van onze Godskennis en regel voor ons geloof nooit of te nimmer iets anders zijn of heten mag dan de Heilige Schriftuur.*”⁵⁰⁾

We wezen er daarbij óók op dat de kerk niet haar belijdenis gelooft, maar door middel van de belijdenis haar geloof in het levende Woord van God belijdt;

dat de Schrift, en zij alleen, onder de belijdenis ligt;

dat daarom de belijdenis naar de Schrift moet worden uitgelegd;

en dat de kerk, wanneer zij niet meer in haar belijdenis haar geloof in de Heilige Schrift belijdt, maar slechts haar belijdenis gelooft in een toestand van deformatie verkeert.

Evenzo hielden we er aan vast dat in de confessie, behalve tussen de *substantie* en de *formulering* ervan, ook, met de gereformeerde kerken van alle tijden, moet worden onderscheiden tussen *fundamentele* en *niet-fundamentele* hoofdstukken. Fundamentele welke volgens Calvijn zoals we reeds vernamen „zo noodzakelijk zijn om te weten, dat ze bij allen ontwijfelbaar vast moeten staan, als leerstukken die de godsdienst eigen zijn”, en de niet fundamentele, „waarover tussen de kerken geschil is, maar die toch de eenheid des geloofs niet verscheuren”. Een onderscheiding welke speciaal daarom moet gehandhaafd blijven omdat wij anders „geen kerk overlaten.”⁵¹⁾

Dit alles zeiden, schreven, verdedigden de bezwaarden en vrijgemaakten in de dertiger en veertiger jaren.

Ook ten opzichte van de belijdenis en de binding eraan wilden zij per se niets „nieuws”.

Het ging bij de vrijmaking ook in confessioneel opzicht om niets „bizonders”.

De vrijmaking bracht geen bijzondere doops- of verbonds- of kerkleer. Zij kwam

evenmin met een „eigen” *interpretatie* van de belijdenis. Zij wist evenmin iets van confessionele of theologische lievelings-ideeën.

Het ging in de vrijmaking alléén dáárom dat de Geref. Kerken ook in confessioneel opzicht *zouden blijven die ze waren*.

Dat wil zeggen: kerken met als belijdenis niets anders — niets minder en ook niets meer — dan de „drie formulieren van enigheid”.

Het ging daarbij dus om niets meer dan een *eenvoudige* confessie en de *schriftuurlijke* erkenning daarvan.

Het ging bij de vrijmaking wel het allerminst om het in de kerk tot heerschappij brengen van een bepaalde *theologie!* Bijvoorbeeld die van Schilder.

Als de vrijmaking een speciale *interpretatie* van de belijdenis of een of andere *theologische beschouwing*, b.v. omtrent de kerk, had gepropageerd en opgelegd zou ze een *sectarisch bedrijf* zijn geweest en de vrijgemaakte kerken een *secte* zijn geworden.

Schilder schreef eens over de Afscheiding van 1834: „Indien de Afscheiding een „*interpretatie*” van de bestaande symbolen (stel het overigens ondenkbare geval, dat spreken van zodanige „interpretatie” zin hebben kon) had willen opdringen aan de hervormde kerk dier dagen, *indien* zij met een *bepaalde* lievelingsgedachte van een of ander theologisch *type*, of van een bepaalde school, had willen staan of vallen, *dan* ware zij uit haar *eigen* mond geoordeeld; dan ware ze *sectarisch* geweest. Want dan had ze de *brede* basis verlaten, die na Dordrecht gegeven was voor *verdere* ontwikkeling. Het ging echter in feite niet eens om een *brede* basis, het ging om de *basis*; en die basis was al gelegd.”⁵²⁾

We willen, ter afsluiting van wat in verband met de vrijmaking over de belijdenis te zeggen valt, nog een enkele opmerking maken.

Het is deze dat de kerk ten opzichte van de binding van de belijdenis steeds door twee gevaren wordt bedreigd.

Het eerste bestaat hierin dat de belijdenis op wat voor manier ook geheel of ten dele wordt *losgelaten*.

Dit gevaar is vooral in onze tijd, misschien zelfs wel meer dan ooit, accut.

Er vindt allerwege en op allerlei wijze, door openlijke verwerping of door min of meer subtiele „herinterpretatie”, een losknopen plaats van de band welke de kerk en de gelovigen aan de belijdenis bindt. En het is meer dan ooit noodzakelijk om daarop toe te zien en daartegen te waarschuwen en te strijden. Want een kerk die de belijdenis van de volle waarheid Gods zoals deze ons in de Schrift wordt geopenbaard loslaat gaat onherroepelijk te gronde.

Dit loslaten betreft voorts momenteel allerm minst „kleinigheden”. Neen, de meest centrale momenten van de waarheid Gods worden geloochend. Ontelbaar velen verwerpen thans b.v. de ontvangenis uit de Heilige Geest, de maagdelijke geboorte van onze Heer Jezus Christus en diens lichamelijke opstanding uit de doden. Hoe wordt er voorts niet gesold met de inspiratie en het gezag der Heilige Schrift. Zij die daaraan nog geloven zoals die in de reformatische belijdenis zijn beleden, worden steeds geringer in aantal en komen al meer in het isolement. En hoe schaars wordt niet de prediking dat goddeloos gerechtvaardigd en behouden worden uitsluitend door Gods verkiezende genade, alleen op grond van het door Christus op Golgotha volbrachte offer en op geen andere wijze dan in de weg des geloofs?

Maar niet minder gevaarlijk dan het loslaten der confessie is het *confessionalisme*, dat in al zijn vormen in de grond der zaak bestaat in het verheffen van wat de kerk of de gelovigen over God en zijn werk zeggen tot een goddelijk en dus onfeilbaar woord.

hoe meer gaven - hoe groter schuld

Wartoe geeft God ons gaven en vermogens? Is het niet om te voorkomen, dat wij met ledige handen tegenover onze broeders zouden staan? Onze gaven en vermogens zelve wijzen onze schuld aan: hoe meer wij boven de broeder hebben, des te meer zijn wij de broeder schuldig te geven. Die het rijkste is, is de grootste schuldenaar; de grootste stelt God tot schuldenaar van de kleinste; daarom kan de kleinste zich troosten, als hij op de broeders boven zich, en tot zich zeggen: zij zijn mijn schatten. Waarlijk, God heeft zich niet vergenoegd met ons Christus te geven, Hij heeft met Hem al degenen, die de zijnen zijn, aan ons gegeven; omgekeerd heeft Hij ons niet slechts aan Christus gegeven, maar ook aan allen, die van Christus zijn.

J. van Andel

We zien dit gevaar levensgroot in de Rooms-Katholieke kerk. En we hebben alle ellende ervan in de veertiger jaren ervaren. We zullen het nooit mogen vergeten dat men ons in die dagen nota bene een stel dubieuze theologische stellingen als „goddelijke waarheden” wilde verkopen met alle desastreuze gevolgen daarvan voor de kerk.

Als dit confessionalisme in de kerk tot heerschappij komt wordt de Schrift als van zelf naar de achtergrond gedrongen. Zij fungeert dan nog maar alleen aan de rand van het leven des geloofs en der kerk. Er komt in plaats van het geloven in en het leven uit de Schrift een aanvaarden van en een leven bij de confessie, al of niet verwerkt tot of aangevuld met een aantal theologische constructies.

Voor een confessionalist is de inhoud van de Heilige Schrift een „grondstof”, een „ruw materiaal”, dat in een confessie moet worden „verwerkt” en „gesystematiseerd” en dat pas in die verwekte en gesystematiseerde vorm hanteerbaar en bruikbaar is. En als zódanig wordt dan zo’n confessie in feite hoger waarde toegekend dan aan de Schrift.

Of ook: men beschouwt en hanteert de belijdenis als een soort *excerpt* van de Bijbel. En het gaat bij dat excerpteren precies als het bij het excerpteren van een ander boek: als het excerpt eenmaal klaar is laat men het geëxcerpteerde boek verder liggen. Het heeft zijn dienst gedaan. Het wordt op non-activiteit gesteld.

Maar hoe men ook doet: de belijdenis komt in feite in de plaats van de Heilige Schrift en wordt zo de inhoud van het geloof en het steunpunt van het leven.

Het confessionalistische uitgaan van en leven bij de confessie draagt voorts dikwijls een sterk intellectueel, om niet te zeggen intellectualistisch, of ook formalistisch karakter. Men maakt zich dan namelijk in feite vaak meer druk om de *idee* van de belijdenis en de *idee* van belijdenishandhaving dan over de concrete *inhoud* daarvan en het metterdaad *belijden van Gods Woord daarmee*.

In de greep van dit confessionalisme beschouwt men de Heilige Schrift in de grond der zaak, soms evenwel ook bewust en uitgesproken, als een *duister*, voor eenvoudige gelovigen *ontoegankelijk* boek.

Ze wordt gezien als een soort oerwoud waarin de „gewone” kerkleden zonder de hulp en leiding van het woord, het dogma der kerk nooit de weg kunnen vinden. Of ook: men ziet de bijbel als een doolhof waarin de gelovigen zonder de gids van de kerkelijk gefixeerde leer onherroepelijk verdwalen. — Men heeft blijkbaar vergeten dat de reformatoren precies het tegenovergestelde betoogden! Calvijn verklaarde namelijk meermalen dat we juist in een labyrint geraken waarin we vast en zeker omkomen als we ook maar één stap zetten *buiten de weg van het Woord!*

Wat nauwgezette en eerlijke exegese als waarheid der Schrift laat zien mag voorts daar waar het confessionalisme de geesten beheerst alleen dan als zodanig worden geaccepteerd als het met wat de kerk in haar leeruitspraken vaststelde overeen komt. Het Woord Gods moet zich dus om als zodanig te mogen gelden eerst legitimeren áán en dóór het woord der kerk! En omgekeerd wordt waar men confessionalistisch denkt de exegese dikwijls aprioristisch door de confessie beheerst.

Een triest gevolg van het confessionalisme is voorts ook de verwoesting van het echte confessionele leven der kerk die het uiteindelijk altijd veroorzaakt. Men begint met het uitgeven van theologische stellingen als feilloze leeruitspraken, als onveranderlijke fixaties van goddelijke waarheid. Als zodanig houdt men die aan de mensen voor en zegt hun in Gods naam dat die nu ook als zodanig aanvaard moeten worden. Maar vroeg of laat — soms zelfs al heel vroeg! — wordt het onweersprekelijk openbaar dat aan die gepretendeerd feilloze formuleringen der waarheid nog al wat ontbreekt, ja dat ze misschien zelfs geheel en al onhoudbaar zijn!

Zo iets betekent voor hen die zulke leeruitspraken te goeder trouw als onwankelbare waarheid hadden aanvaard een hevige schok. Want als het onloochenbaar wordt dat iets dat men op gezag van kerkelijke instanties als goddelijke waarheid had geaccepteerd uiteindelijk niets anders dan menselijk, al te menselijk denkwerk, ja, niet eens eerbiedwaardige! fantasie is, — waarom zou dat dan niet ook het geval kunnen zijn met heel veel andere uitspraken welke de kerk heeft afgekondigd? *Als de kerk in één van haar zware woorden niet betrouwbaar is gebleken, mag men haar dan nog wel in andere zijn vertrouwen schenken?*

Voor al jonge mensen betekent de ontdekking dat de kerk zich in haar absolute spreken heeft vergist een ervaring die grote en blijvende geestelijke verwoestingen kan aanrichten en dat reeds talloze malen ook metterdaad heeft gedaan. Wie zal zeggen hoeveel daardoor het geloof hebben verloren?

Zou ook de huidige crisis van het confessionele leven in de „synodale” kerken niet mee daarin haar oorzaak hebben, dat de synoden in de veertiger jaren zo hoog van de toren hebben geblazen; dat het kaartenhuis van de toenmalige leeruitspraken zo roemloos is ineengestort en de stukken ervan daarna op zo weinig fraaie wijze van de kerkvloer zijn geveegd? ⁵³⁾

Ten gevolge van dit confessionalisme kan het wat het belijden der waarheid betreft ook komen tot een situatie welke Bavinck eens op deze wijze tekende: „Er is een belijden ja, maar zonder gloed, dikwerf uit opgewondenheid en partijdrift, zelden uit drang des harten en diepe innerlijke ervaring. Wij belijden, maar als in het verborgene, en haast met een gevoel van schaamte. Wij wantrouwen menigmaal de gronden van ons geloof en schromen het onderzoek. Het is, alsof gevaar ons dreigt. Ongetwijfeld noemde men weleer ons allerheiligst geloof, wie zegt dat thans vrijmoedig nog na? Er is

partijdrift en partijbelang genoeg, maar geloof, bezieling, geestdrift, bewondering, heilig enthousiasme, waar vindt men het thans? *Wij hebben het belijden verleerd.*” ⁵⁴⁾

Inderdaad het confessionalisme kan ons het belijden doen verliezen. Want in wezen is het ook een *loslaten van de belijdenis*. Namelijk van de *echte* belijdenis. Van het gelovige getuigenis der kerk omtrent de waarheid Gods, zoals deze in de levende Heer Jezus Christus is geopenbaard en ons dag in dag uit in de Heilige Schrift wordt geschonken!

Het confessionalisme, en daarop wil ik ten slotte nog even wijzen, is, in welke gestalte het ook optreedt, ook een principiële verloochening van een kostbaar goed dat God in de grote Reformatie aan zijn kerk heeft geschonken.

Want die Reformatie bestond vooral ook daarin dat de Schrift weer aan *iedereen* in handen werd gegeven. En dat het daarbij met alle nadruk werd geleerd en in praktijk werd gebracht dat de Schrift *duidelijk* is.

De Hervormers leerden immers eenstemmig dat de waarheid waarvan de kennis voor de zaligheid noodzakelijk is, ons in de Schrift in een zo bevattelijke vorm wordt voorgesteld, dat iemand die het waarlijk om de zaligheid is te doen gemakkelijk door eigen lezen en onderzoeken uit de Schrift die waarheid kan leren kennen — zonder de hulp en de leiding van priester of kerk. En dat hij daarin ook álles kan vinden wat voor zijn leven als kind van God op aarde nodig is. ⁵⁵⁾

Volgens de reformatoren was het voorts ook beslist niet zo, dat de gelovigen met een kerkelijke confessie tot de Schrift moesten komen om dan met behulp daarvan de weg te zoeken in het Woord van God.

Het stond voor hen juist precies *omgekeerd!*

De kerk en ook iedere gelovige moest steeds, en principiëel, van het gelovige kennen en verstaan van de Schrift komen tot het belijden en de belijdenis. Naar hun overtuiging kon men zelfs pas echt belijden, óók in de woorden van de kerkelijke belijdenis, *inzoverre men de Schrift verstond en de verstande en geloofde Schriftboodschap in de belijdenis nasprak!*

Het belijden van Gods Woord mag nooit zijn het zonder meer nazeggen van wat de belijdenis zegt. Neen alleen dan is het belijden echt en heeft het waarde als het is een gelovig belijden *van het gekende, verstande, van harte geloofde Woord van God zoals ons dat door God in de Schrift dag in dag uit in grote wonderlijke genade duidelijk wordt toegesproken.*

Zie, al deze dingen te hebben mogen zien en zeggen was een van de schone dingen uit de tijd der vrijmaking.

C. V.

⁴⁸⁾ Ik wil hier een paar voorbeelden geven van de wijze waarop door Gereformeerden „uitdrukkingen, termen zeggingsmanieren, bewijsvoeringen en Schriftuitlegging” van de belijdenis corrigeerden.

Als Calvijn in zijn *Institutie* (II. 16. 10) het vierde artikel van de Apostolische Geloofsbelijdenis bespreekt, wijst hij de oorspronkelijke, authentieke betekenis van de woorden „nederdaald ter helle” af. Hij schrijft letterlijk: „Maar aangaande Christus' nederdaling ter helle moeten wij, met terzijde stelling van de artikelen des geloofs, een vaster uiteenzetting zoeken. En die hebben we uit Gods Woord, niet alleen heilig en vroom, maar ook vol van uitnemende vertroosting”. Men lette erop dat Calvijn hier nota bene een uitspraak van het Apostolicum „terzijde stelt”. Maar hij dacht er niet aan een gravamen daaromtrent in te dienen. Hij schoof eenvoudig een totaal andere inhoud in deze woorden!

In zijn *Geref. Dogmatiek*, deel IV, 4e druk, blz. 67/8 bespreekt Bavinck artikel elf van het Apostolicum „ik geloof de wederopstanding des vleses”.

TE BERDE

Er zijn tekenen die er op wijzen, dat wij op politiek, economisch en financieel gebied in een situatie geraken, die opvallende overeenkomsten vertoont met de situatie van de jaren 1928 en 1929.

Ook toen was er vrede in Europa, de 1ste wereldoorlog was achter de rug, en er werden moeizame stappen ondernomen om de vrede te bevestigen. Maar het grootste probleem wat betreft de internationale politiek, nl. het probleem Duitsland bleef onopgelost. De gevolgen daarvan zijn op een verschrikkelijke manier duidelijk geworden in de tweede wereldoorlog.

Vandaag aan de dag is er opnieuw vrede in Europa, wij doen opnieuw moeizame stappen naar een internationale rechtsorde. Maar ook nu ligt het probleem Duitsland nog onopgelost. En dit onopgeloste probleem staat een duurzame vrede en een duurzame Europese rechtsorde in de weg. Wij zullen rekening moeten houden met de gerechtvaardigde Duitse verlangens naar hereniging van de twee Duitslanden. Wij zullen rekening moeten houden met de ongerechtvaardigde Duitse verlangens naar terugverkriging van het grondgebied ten Oosten van de Oder-Neissegrens, dat nu onder Polen valt. Wij zullen rekening moeten houden met de ongerechtvaardigde communistische verlangens ten aanzien van Duitsland. En wij zullen vooral rekening moeten houden met nieuw oploeiende nationalistische aspiraties van Duitsland, die gevoed worden door gevoelens van frustratie, die altijd het gevolg zijn van langdurig onopgeloste problemen. Duitsland is in Europa het enige land, dat territoriale aanspraken maakt.

Ook op economisch gebied vertoont de situatie van vandaag overeenkomsten met de situatie van de 20er jaren. Ook toen kende de wereld een periode van welvaart. Maar die welvaart was ongeproportioneerd. Bepaalde landen deelden niet in de toeneming van de welvaart; hele bedrijfstakken bleven trouwens achter. Een der belangrijkste oorzaken van deze disproportionaliteiten was het sterke handelspolitieke nationalisme van die dagen. Tot een werkelijke integratie op handelspolitiek gebied is het toch niet gekomen. We mogen wel zeggen dat dit ook één der oorzaken is geweest dat de depressie van de 30er jaren zo'n zware depressie was.

De disproportionaliteiten zijn na de tweede wereldoorlog echter aanmerkelijk nog groter dan na de eerste. Gelukkig zijn er belangrijke resultaten geboekt naar een sterker integratie. Maar als ik het goed zie, is het proces van integratie momenteel wat aan het stagneren. Binnen de E.E.G. worden nog wel vorderingen gemaakt. Maar ten opzichte van derde landen is nog weinig vooruitgang geboekt. Het overleg in de zgn. Kennedyronde is nagenoeg vastgelopen. De Europese landen zullen echter toch de voorwaarden moeten scheppen voor een ruim internationaal verkeer met de andere landen; zo niet, dan krijgen zij de rekening zelf gepresenteerd.

Het derde gebied, waar na moeizame stappen in de richting van integratie, tekenen te bespeuren zijn van een beginnende desintegratie, is het financieel-monetair gebied. Wij hebben na de laatste oorlog een monetair systeem, waarbij vaste wisselkoersen gepaard gaan aan een zekere bewegingsvrijheid om binnen nationale grenzen met de geldhoeveelheid te manipuleren. Het is geen perfect systeem, theoretisch ook geen mooi systeem. Maar het heeft tot nog toe redelijk goed gewerkt. Het systeem vraagt een zekere internationale discipline en een algemeen vertrouwen in de dollar en het pond sterling. Wordt deze discipline niet meer opgebracht of wordt dit vertrouwen ondermijnd, dan betekent dat een terugval in een monetaire chaos, waarvan de gevolgen niet licht te onderschatten zijn.

v. O.

Hij kritiseert dit artikel. Er is, zo betoogt hij op verschillende gronden, in de Schrift van geen opstanding des vleses sprake. „De Schrift zo schrijft hij „leert in strikte zin geen opstanding des vleses, maar *des lichaams*”.

Ten aanzien van de uitdrukking uit art. 37 der Ned. Gel. Bel. dat de goddelozen onsterfelijk worden merkte Schilder op dat die term de waarde heeft van een term uit het alle-dags-woorden-boek, niet die van een theologisch-wetenschappelijke distinctieve kunstterm. De Schrift spreekt alleen van een aandoen van onsterfelijkheid door het sterfelijke in verband met de gelovigen. Ze weet in de strikte zin van het woord van geen onsterfelijk worden der goddelozen. Zie: *Heidelbergse Catechismus* III, blz. 69 v.

In de Dordtse Leerregels wordt gezegd dat de verkiezing, in de zin van het „onveranderlijk voornemen Gods, door het welk Hij voor de grondlegging der wereld een zekere menigte van mensen, niet beter of waardiger dan anderen... naar het vrije welbehagen zijns willens, tot de zaligheid louter uit genade, verkoren heeft in Christus” „de fontein van alle zaligmakend goed” is (I. IX) en dat zij „de fontein en oorzaak des geloofs en der goede werken” is (Besluit). Schilder is het evenwel met deze uitspraken als het gaat om het „vastleggen en binden” beslist niet eens. „Wil men secuur zijn dan moet er staan: de verkiezing is de grond. Een besluit van God is nooit de oorzaak van de uitvoering noch de bron ervan. Oorzaak en bron vallen in de tijd en zijn ook zelf in het besluit opgenomen.” „Hetgeen in ons causeert en dus oorzaak en bron van „al het heil” is, dat is iets dat in den tijd komt. De „oorzaken” werken allemaal met en in de tijd.” Zie: *Bovenschriftuurlijke binding — een nieuw gevaar*, blz. 19 en 21, 60 v.

Noch Bavinck noch Schilder zijn om deze kritiek op de belijdenis ooit lastig gevallen. Men wist toen nog het verschil van correctie van de belijdenis vanuit de — gelovig aanvaarde — Schrift en kritiek op de belijdenis ten gevolge van het ongelovige loslaten van de Schrift.

Kuyper schreef eens dat het mogelijk is dat iemand één letter in de confessie verandert en daardoor de belijdenis wezenlijk schendt, terwijl het ook mogelijk is dat iemand heel de confessie corrigerend herschrijft en er toch wezenlijk aan trouw blijft. Er is voorts verschil tussen woorden en termen die als zodanig onschrijftuurlijk zijn en andere die niet foutief zijn maar wel verbeterd kunnen worden. Algemene regels zijn er in verband met het hanteren van de onderscheiding tussen „vorm” en „inhoud” of „substantie” der confessie niet te geven. Het moet in ieder concreet geval opnieuw worden uitgemaakt of een correctie de Schriftwaarheid beter weergeeft of daarvan afvoert.

⁴⁹⁾ Aan deze waarheid bleef de Dordtse synode trouw in de eed welke zij van haar leden vorderde. Deze luidde: Ick belove voor God, dien ick geloove ende eere hier tegenwoordich, ende een doorgronder der nieren ende der herten te zijn, dat ick in dese gantsche Synodale handeling, in dewelcke een ondersoec, oordeel ende decisie, soo wel van de vijf Artijckelen, ende daar wat rijsende swaricheden, als oock van alle andere leer-stucken aengesteld sal worden, niet eenighe menschelycke schriften: maer Godes Woort alleen, voor eenen sekeren ende ongetwijffelden regel des geloofs sal houden ende gebruycken. Ende dat ick in deze gantsche saecke niet sal voor hebben dan de eere Godes, de ruste der Kercke, ende voornemelijc de behoudnisse van de suijscheit der Leere. Soo helpe my mijn Salichmaecker Jezus Christus, dien ick gantsch vierichlijck bidde dat hy my in dit voornemen, met de ghenade sijnes Gheestes alle tijdt by willen staen” Acta, ed. Canin 1621, blz. 91, zitting van 7 dec. 1618).

⁵⁰⁾ *Revisie der Revisielegende*, Amsterdam, 1879, blz. 78.

⁵¹⁾ Zie noot 27.

⁵²⁾ *De dogmatische betekenis der „Afscheiding”*, Kampen 1934, blz. 22.

⁵³⁾ Schilder beschreef en voorspelde deze crisis in het confessionele leven der „synodale” kerken eens op deze wijze: „De ellende bij hen is nu: de volslagen machteloosheid. Je kunt zo iets als in 1944 uitgehaald is niet binnen een paar jaar nog eens naar een andere kant proberen. Bovendien willen ze het niet, want ze voelen zich elkaars coöperatoren in het uitdrijven van onwelkome elementen; wapenbroeders in een crisistijd. Gevolg is, dat ze machteloos zijn tegen een deel van de toenmalige gretig aanvaarde en niet zelf aan de tand gevoelde coöperatoren. Machteloos tegen hun z.g. „linkervleugel”. Machteloos tegen de barthiaanse invloeden, machteloos tegen de beweging-en-richting-schematische, die over beweging-en-richting (voor de tweede maal) staan te oreren, en dan van de „grondslag” niet reppen; machteloos tegen de subjectivisten, die ze niet meer kunnen onderkennen, omdat ze ook niet goed konden opereren met hun gelegenheids-scheldwoord van „objectivisten.” *De Reformatie* 26e Jaarg. I⁴, No 35. 2 Juni 1951.

⁵⁴⁾ *Kennis en Leven*, Kampen, 1922, blz. 87.

⁵⁵⁾ Dr. H. Bavinck, *Gereformeerde Dogmatiek* I⁴, blz. 447.

De „tafels” in de catechismus

In „De Reformatie” van 6 augustus schrijft prof. H. J. Schilder onder bovenstaande titel een vervolg op 'Binding maakt vrij', zoals hij trouwens in uitzicht had gesteld. Met dat artikel zijn we blij in zoverre nu niet meer abstract en lyrisch over „de” belijdenis wordt gesproken, maar over haar inhoud, de zaken.

Voor de argeloze lezer is het een thetisch artikel. Rustig. Helemaal niet polemisch. Die rust waarderen we. Maar het is duidelijk dat het in feite antithetisch is en polemisch. Het nummer van „De Reformatie” is mij niet voor niets als bewijsnummer toegestuurd. Heel het artikel richt zich o.a. en tegen wat ds. C. Vonk schreef in De Voorzeide leer I A blz. 113 v.v. en in Trouw blijven blz. 11/12. Voorts tegen hetgeen ik gezegd heb in een preek over Zondag 34a op 24 mei 1964, een preek, die prof. Schilder heeft gehoord en waarvan een preekverslag kwam in de Kamper kerkbode van 30 mei 1964. Ik sloot me daarin aan bij Vonk, maar gaf voorts een eigen argumentatie. Hetgeen prof. Schilder schrijft is voorts ook anders dan hetgeen dr. A. Kuyper schreef in E Voto³, IV, blz. 41/42.

Maar al heeft prof. Schilder noch collega Vonk noch mij met name genoemd, het is duidelijk dat hij, indien hij al niet tegen ons polemiseert, met ons in gesprek wil komen.

De vraag waarover het loopt is deze: of de „tien woorden” verdeeld worden, en verdeeld worden móeten in twee tafelen, waarvan de éne ons leert hoe wij ons jegens God zullen houden en de andere wat we onze naaste schuldig zijn?

Ds. Vonk ontkende dat.

Ik ben het daarin met hem eens, zij het op nog andere, aan de Schrift zelf ontleende gronden. Waarover straks meer.

Hier nu komt de vraag: komen ds. Vonk en ik daarmee in strijd: 1. met de belijdenis van het christelijk geloóf dat we in de catechismus belijden en: 2. zijn we, door niet slechts heimelijk maar openlijk alzo te leren, in strijd met hetgeen we een en andermaal door onderschrijving van het ondertekeningsformulier beloofden?, m.a.w. moeten we een gravamen indienen en hadden we dat reeds lang moeten doen?

Dat zijn twee vragen.

We beginnen met de laatste.

Ad 2. Deze vraag wordt door prof. Schilder bevestigend beantwoord. Hij schrijft („De Reformatie” a.nr. blz. 343, kolom 3):

„Hiermee zeg ik niet dat er een man overboord zou zijn, indien nu eens een andere verklaring metterdaad zou nopen tot de conclusie dat de Catechismus ten onrechte zo en zo de wet heeft verklaard. Alleen maar: dan moet de kerk de soepheid en de geestelijke kracht kunnen opbrengen haar formulering te verbeteren; zij mag niet in de geslachten doorgeven wat metterdaad onjuist is bevonden. Maar zo staan de zaken op een punt als het onderhavige in genen dele.”

Dat is, zo verzekerd als het ook is gesteld, de private mening van prof. Schilder.

Zijn particuliere mening.

Waar we onze mening vrijmoedig tegenover stellen.

Die van even grote waarde of onwaarde is als die van prof. Schilder.

We vestigen er de aandacht op dat wij op twee plaatsen in het citaat 'n vetdruk aanbrachten. a. Prof. Schilder acht in dit geval een wijziging van de belijdenis slechts een „verbetering van de formulering”. b. Of: het wegnemen van een onjuistheid. Om te onthouden!

Intussen schrijft prof. Schilder nog meer:

„Gevolgtrekking in het verband van deze artikelen: ik mag op een college terdege die andere mogelijkheid overwegen, eventueel er voor kiezen indien de gronden doorslaggevend zouden zijn. Maar ik mag er niet bij zeggen: en dus is de Catechismus fout met zijn tweedeling van de wet. Want dan zou ik een conclusie trekken uit het onderzoek, die de Catechismus onrecht doet.”

Hier breken we even af.

Prof. Schilder zegt hier dus: Ik mag op college wél zeggen: ik kies voor de mogelijkheid dat op de beide tafels der wet dezelfde tekst stond, al de 10 geboden. Maar hij meent er niet bij te mogen zeggen: dus is de catechismus fout. Nu, dat hoeft hij er ook niet bij te zeggen. Ik neem aan dat de studenten zelf pienter genoeg zijn om die conclusie te trekken. Als ze zo gochem — in dit verband zij het gebruik van dit aan het hebreuws ontleende 'gochem' gepermitteerd! —, als ze zo

gochem niet zijn dan is het maar beter dat ze de studie opgeven.

Maar ik trek nog een andere prettiger conclusie: als in Kampen prof. Schilder aan de studenten mag zeggen: „Mijne Heren, op grond van het ingestelde onderzoek kom ik tot de conclusie dat de twee tabletten die de HEERE aan Mozes gaf niet ieder een deel van de wet bevatten, maar beide de hèle wet, àl de tien woorden”, dan mag ik toch zeker aan deze zelfde heren als ze in Kampen in de kerk zitten of op de catechisatie of als ze de kerkbode lezen hetzelfde zeggen? Mitsgaders aan de winkeliers van de Oudestraat, de schippers van de IJsselkant en de boeren van het Kampereiland. En dat de catechismus het anders zegt behoef ik er niet eens bij te zeggen: zo pienter en zo gochem zijn ze in Kampen zelf wel.

Prof. Schilder gaat dan aldus verder:

„En ik zou ten tweede in strijd komen met mijn eigen belofte en nadrukkelijke ondertekening. En wat ik aldus niet op college mag doen, mag ik ook in de preek of de pers niet. En dat mag evenmin enig predikant. Niemand mag de Catechismus verkrachten.”

Ik heb het gedaan.

In de preek: op 24 mei 1964.

In de pers: op 30 mei 1964.

Maar helemaal niet in strijd met de gelóófsbelijdenis. Helemaal niet in strijd met het ondertekeningsformulier. Naar mijn mening tenminste.

En als prof. Schilder zulke „valse leer of ketterij” zou brengen aan de Hogeschool, al of niet er bij zeggende dat de Catechismus op dit punt fout was, dan zou hij van mij geen last hebben. Ik zou geen aanklacht indienen bij de curatoren. Noch bij de ouderlingschap van Kampens kerk. Noch bij de raad van Utrecht-centrum. Ik ben ook niet van mening dat prof. Schilder de catechismus zou hebben VERKRACHT. Kom nou! Zouden we het niet met een beetje minder dikke woorden af kunnen? Ver-kracht!?

Ad 1. Prof. Schilder meent dat wie zegt: de „tien woorden” of de „tien geboden” zijn niet in te delen in twee tafelen in strijd komt met de catechismus. Het is niet te ontkennen. Het staat in antwoord 93 anders. Maar in strijd met de catechismus en in strijd met de catechismus is twee. De catechismus geeft gelóófsleer, is een gelóófsbelijdenis. En de vraag of men nu waarlijk in strijd met de belijdenis komt of niet, wordt beslist door die andere of men in strijd komt met het door de catechismus beleden gelóóf dat aan de heiligen is overgeleverd.

Dat willen we thans nader bezien.

De zaak is van belang ook voor de kwestie van het al of niet moeten indienen van een gravamen.

II. Vraag en antwoord 93 van de Catechismus

Voor we op de materie van de zaak ingaan eerst nog dit:

De vraag waar het over loopt is deze: valt de Wet der tien geboden in twee delen uiteen? Zo dat de eerste helft ons geeft de geboden t.o.v. onze houding tot God, de tweede t.a.v. de naaste?

Ik begin met te stellen dat de kwestie m.i. zo erg belangrijk niet is. Geen zaak waarmee ons geloof staat of valt, een zaak van te be or not to be voor de kerk. Wil iemand er aan vasthouden — hij ga zijn gang. Het is voor mij geen zaak „om over naar huis te schrijven”. En ik wil bij voorbaat naar argumenten luisteren. Maar ik zeg met ds. C. Vonk: „Maar wanneer iemand van Z. 34 een dwangmiddel zou willen maken om mij met geweld te laten belijden, dat de zgn. 10 geboden door God niet 2 x in extenso geschreven zijn, maar over 2 tafelen verdeeld, dan zou ik weigeren. Daartoe mag men de catechismus niet gebruiken. Ik wil vrijheid en recht blijven behouden de vraag te stellen of al die discussies over het aantal geboden, dat op de eerste tafel zou hebben gestaan en welke rest op de tweede, niet totaal overbodig geweest zijn.

Er is ook gevraagd, of de taak der overheid zich alleen maar uitstrekte over het gebied, dat bestreken werd door de geboden van de tweede tafel, de laatste 6, dan wel ook over het gebied der eerste 4 geboden. Daarover hebben we vroeger in Antirevolutionaire Staatkunde veel kunnen lezen.” En dan komen de slotzinnen: „HET IS GENOEG, DAT DAAROVER VEEL INKT VERGOTEN IS. LAAT ER GEEN BLOED OM VERGOTEN WORDEN.” Trouw Blijven 11/12.

Tot zover ds. Vonk.

Zou prof. Schilder er wel bloed voor willen vergieten! B.v. door een hoogleraar, predikant of ouderling wegens „valse leer of ketterij” aan te klagen, eventueel te schorsen en af te zetten?
Kom nou!

De zaak

Door de catechismus wordt voor de stelling dat er twee wetstafels zijn met een verschillende tekst, bewijs geleverd. Dat hoort ook maar zo. Dat heeft de Bijbel niet te doen. Dat is Gods Woord. Maar de catechismus is een geschrift van mensen, van de kerk. En die moeten wat ze belijden bewijzen met Gods Woord. Dat mag zelfs een catechisant op de catechisatie vragen: Dominee, wáár staat dat in de Bijbel?

De catechismus verwijst naar: Deut. 4 : 13, Exodus 34 : 28, Deut. 10 : 3, 4.

Deuteronomium 4 : 13: „En Hij maakte u het verbond bekend, dat Hij u gebod te houden, de Tien woorden en Hij schreef ze op twee stenen tafelen”.

Exodus 34 : 28: „En hij (Mozes) was daar bij de HEERE veertig dagen en veertig nachten, brood at hij niet en water dronk hij niet en Hij schreef op de tafelen de woorden van het verbond, de tien woorden.”

Deuteronomium 10 : 3, 4: „... En Hij schreef op de tafelen met hetzelfde schrift als de eerste maal de Tien Woorden...”.

Hier leert ons Gods Woord dat er twee tafelen waren. Maar er staat niet bij:

1. of op elke tafel tien geboden stonden;
2. of op de ene tafel zoveel geboden stonden en op de andere de rest.

Noch 1, noch 2 is met de Schrift te bewijzen. En niemand komt met de Schrift (en dat is nog iets anders dan: met de catechismus!) in strijd als hij òf het een òf het ander meent.

Nu komt het tweede bewijs:

Mattheus 22 : 37-40: „Gij zult de Here, uw God liefhebben met geheel uw hart en met geheel uw ziel en met geheel uw verstand. Dit is het grote en eerste gebod. Het tweede, daaraan gelijk, is: Gij zult uw naaste liefhebben als uzelf.”

Nu beginnen we met op te merken, dat de Here Jezus Christus hier antwoord geeft op de vraag van een wetgeleerde: „Meester wat is het grote gebod in de wet?”. Nu is het ten eerste zaak dat de exegeet bedenke: waaraan dacht die man toen hij het had over „de wet”? Aan de 10 geboden? Dat is hoogst twijfelachtig. Immers „de wet” is doorgaans aanduiding van de héle „mozaïsche wet”. Maar heeft dan Jezus in zijn antwoord aan de 10 geboden gedacht? Niets wijst daar op. Immers dan zou de Here Jezus een van die 10 geboden hebben genoemd. Maar de Here Jezus haalt aan: Deuteronomium 6 : 5 en Leviticus 19 : 18. Dat blijkt nog duidelijker in de parallelplaats Markus 12 : 28-31. Daar citeert de Here Jezus de Deuteronomiumtekst volledig: „Hoor, Israël, de Here, onze God, de Here is één, en gij zult de Here, uw God, liefhebben uit geheel uw hart en uit geheel uw ziel en uit geheel uw verstand en uit geheel uw hart.” En voorts citeert de Here Leviticus 19 : 18: „ge zult... uw naaste liefhebben als uzelf.”¹⁾

De Here Jezus heeft hier wel uit de mozaïsche wet geciteerd, maar geen verklaring gegeven van de tien geboden of een indeling ervan.

Het bewijs voor de stelling dat de 10 woorden in twee tafelen uiteen vallen met een verschillende tekst, zoveel op de eerste, zoveel op de tweede tafel¹⁾ dat de catechismus leverde uit Deut. 4 : 13, Ex. 34 : 28, Deut. 10 : 3, 4 was $0 + 0 + 0 = 0$. Het bewijs uit Matth. 22:37-40 = 0. Combinatie van de beide „bewijzen” is opgesteld: $0 : 0 = 0$.

Doctor A. Kuyper had wel gelijk: „Men hechtte er daarom niet te veel aan dat onze catechismus in vraag 96 (moet zijn 93 G.V.) „deze zakelijke indeling naar de twee tafelen nog volgt. Dit namen onze kerken oudtijds zo uit de kerkelijke traditie over...” E Voto³, IV blz. 42.

De traditie.

De oudheid.

En die moeten we niet gelijk stellen met de waarheid Gods. Ned. gel. bel. art. zeven.

Prof. Schilder moet ons niet op dat straatje van de traditie brengen. En niet doen alsof dat nou zo'n kostelijke goddelijke waarheid is, waarvoor je de kerkelijke tucht in beweging brengt.

De betekenis van antwoord 93 H.C.

Of ik dan antwoord 93 veranderd wil hebben? Het kan om mij even rustig blijven staan. Ik heb geen last van perfectionisme. En ik was er bepaald TEGEN dat het werd geschrapt. Want er is „een zegen” in. Immers het herinnert er ons aan dat Christus uit de wet van Mozet twee

grondbeginselen heeft naar voren gehaald die we bij de uitlegging van elk der geboden, van een t/m tien in het oog moeten houden. Namelijk dat de liefde de vervulling der wet is. Niet de farizeese doctor Pluizer, de wetgeleerde, maar de liefde: Romeinen 13 : 10. En dan bij elk gebod: en de liefde tot God en de liefde tot de naaste.

De preek van 24 mei 1964

In de preek van 24 mei 1964 zei ik:

„Het is ook niet helemaal juist wanneer de catechismus zegt dat de eerste geboden der wet (hoeveel?) ons leren hoe wij ons jegens God zullen houden en de andere (hoeveel?) wat we onze naaste schuldig zijn. Want we hebben in al de Tien woorden en met God en met de naaste te doen.

Wie afgoderij bedrijft zondigt tegen de HEERE, maar hij doet ook kwaad tegen de naaste. Ik denk hier aan de goddeloze koning Achab. Deze ging reeds als de verloofde van de sidonische prinses in Sidon mee naar de tempel van Baäl en na zijn huwelijk met deze koningsdochter bouwde hij voor die afgod een tempel in Samaria en richtte daar voor de Baäl een altaar op.

Zo zondigde hij tegen de HEERE. De schrijver van het boek der Koningen merkt op dat hij de HEERE meer krenkte dan alle koningen van Israël, die voor hem geweest waren.

Doch door dit zijn doen heeft hij ook Israël „beroerd” en in het ongeluk gestort, het verleid tot de dienst van Baäl.

Door zijn afgoderij, de overtreding van het eerste gebod zondigde hij tegen God en de naaste. Hetzelfde geldt t.a.v. het tweede gebod.

Ik denk daarbij aan Jerobeam, de zoon van Nebat, die een tempel bouwde te Bethel en te Dan, en daar de eredienst invoerde voor de gouden kalveren. Dat was zonde tegen de HEERE. Maar deze man deed ook kwaad tegen de naasten: hij deed ook Israël zondigen tegen de HEERE. En u kent de woorden, die zo dikwijls in het oude testament over zijn opvolgers geschreven staan: Hij wandelde in al de zonden van Jerobeam, de zoon van Nebat, die — en daar hebt ge het kwaad tegen de náaste! — die Israël zondigen deed om Mij tot toorn te verwekken.

Nog een voorbeeld: Een vader en een moeder, die niet getrouw ter kerk gaan om Gods Woord te horen, de heilige sacramenten te gebruiken, God de HEERE openlijk aan te roepen en aan de armen (de náasten!) de christelijke handreiking te doen zondigen tegen het vierde woord. Tegen de HEERE. Maar tegelijk doen ze ook kwaad tegen hun kinderen b.v. die ze met hun slechte voorbeeld verderven.

Datzelfde geldt ten aanzien van alle „woorden”: Wanneer een man echtbreuk pleegt en overspel bedrijft met de vrouw van zijn naaste dan verderft hij het leven van die man, wordt de oorzaak dat die vrouw als God haar niet genadig

is, misschien in haar zonde sterft en voor eeuwig verloren gaat. En om niet te vergeten: die man verderft zichzelf. Maar het allereerste is: in heel die samenknoping van ongerechtigheid zondigt hij tegen de HEERE. En hij wordt oorzaak dat de Naam des HEEREN gelasterd wordt.

En daarom is het NIET JUUST dat we in de eerste (vier?) geboden alleen maar zouden te doen hebben met de liefde tot God en in de laatste (zes?) alleen maar met de liefde tot de naaste. Wie de HEERE niet liefheeft, heeft de naaste niet lief en wie de naaste niet liefheeft, heeft de HEERE niet lief. Hoe duidelijk wordt dat slág op slág in de brief van Johannes! Ik denk aan dat prachtige woord uit I, 3, 17: „Wie nu in de wereld een bestaan heeft en zijn broeder gebrek ziet lijden, maar zijn binnenste voor hem toesluit, hoe blijft de LIEFDE GODS in hem?”

En toen David het zesde gebod had overtreden, Uria gedood, en het zevende: overspel gedaan met Batseba, klaagde hij: „Tegen U, U alléén heb ik gezondigd en gedaan wat kwaad is in Uw ogen”. Ps. 51.

Denk er dus om: u hebt in al Gods geboden te doen met de liefde tot God en de naaste.”

„VERKRACHT”?

Zie daar dan de preek.

Mijn misdaad.

Heb ik nu de catechismus 'verkracht'?

Ik heb hem niet eens ontkracht.

Integendeel: ik heb me door deze leermeester naar de bron laten leiden, naar de Schrift. En haar heb ik gepredikt.

En al heb ik deze goede leermeester op een formele onjuistheid betrapt, ik denk er niet aan een gravamen tegen hem in te dienen en hem aan te klagen. Ik denk er niet aan. Daar is hij me te goed voor. Want hij heeft me van het onderwijs door Mozes gebracht tot het onderwijs van Christus.

Dank u wél, goede catechismus!

Ik wil ú niet betuttelen.

G. Visee

¹⁾ Er is op te letten dat in Lukas 10 : 25-28 deze „samenvatting der wet” niet áán maar dóór een wetgeleerde gegeven wordt. Dat wettigt het vermoeden dat de Here Jezus het antwoord in Matth. 22 en Markus 13 gaf als een onder de Joden reeds bekende combinatie van Deut. 6: (4 en) 5 en Lev. 19 : 18.

Ik scheef „samenvatting der wet”. In een particulier gesprek maakte iemand bezwaar tegen dat „samenvatting der wet”. Hij kon wel eens gelijk hebben. We hebben hier maar twee grondgeboden. Intussen: námen noem ik niet, het gesprek was particulier maar... de catechismus zegt toch maar dat het een HOOFDSOM, een recapitulatie, een... samenvatting is. Ook al in strijd met de catechismus??

Toenemende welvaart

In het jaar 1792 verscheen er in Engeland een boekje van William Godwin waarin hij een felle aanklacht liet horen tegen de maatschappij wegens de slechte toestand waarin brede lagen der bevolking verkeerden. Even later, in 1793, viel de Markies de Condorcet hem bij en beweerde eveneens dat de ellende waarin zovelen leefden veroorzaakt werd door een verkeerde inrichting van de samenleving.

Enkele jaren daarna trad de sindsdien in de hele wereldliteratuur bekend geworden Th. R. Malthus in het strijdperk en deed in 1798 een geschrift verschijnen waarin hij scherp de zo-even genoemde auteurs aanviel die, volkomen verkeerd, een verband zochten tussen de organisatie van de maatschappij en de armoede. Volgens Malthus is de armoede een gewoon biologisch verschijnsel, want elk levend organisme, en ook de mensheid, heeft de neiging zich uit te breiden, ver buiten de bestaansmogelijkheden. In de natuur herstelt zich dat automatisch door de strijd tussen de soorten, die elkaar het bestaan betwisten en ontnemen. In de mensenwereld geschiedt dit niet, maar dan zal men ook moeten ervaren dat er op „Nature's mighty feast” niet voor iedereen een plaats gedekt is. In volgende drukken van zijn boek heeft hij deze wel zeer harde zin geschrapt.

Malthus grondt zijn theorie op de volgende redering. De bevolking verdubbelt zich in ongeveer vijftig jaar. Dit gaat dus in de reeks 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64 enz. De mogelijkheden om ons

te voeden, kleden enz. blijven bij dit ritme belangrijk achter. Deze volgen het tempo 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, enz.

Per hoofd van de bevolking lopen de bestaansmiddelen dus terug van $1 : 1 = 1$ tot $7 : 64 = 1/9$ en dat in $6 \times 25 = 150$ jaar.

Na 150 jaar zijn onze bestaansmogelijkheden per hoofd verminderd tot op een/negende deel.

Zou Malthus gelijk krijgen?

Prof. dr. I. J. Brugmans, die zeer veel studie gemaakt heeft van de economische geschiedenis in de vorige eeuw, beschrijft in zijn boek „De arbeidende klasse in Nederland in de 19e eeuw” hoe de arbeiders leefden omstreeks 1850.

Het arbeidersgezin voedde zich hoofdzakelijk met aardappels. (Denk aan Vincent van Gogh's „Aardappeleters”.) Moeder de vrouw maakte het gerecht pittig met wat azijn en mosterd. Soms was het een dunne meelpap. Brood was te duur, althans tarwebrood. Als het eraf kon at men het goedkopere roggebrood.

De woningtoestanden waren verschrikkelijk. Kortom, het was een periode van „primaire” armoede. We verstaan hieronder het ontbreken van de meest essentiële biologische levensbehoeften.

Nu zijn we in 1965 gekomen, dus 170 jaar na het verschijnen van Malthus' boek. En, inderdaad de bevolking heeft zich in West-Europa en ook in Nederland sindsdien bijna vertienvoudigd. Maar, in tegenstelling tot Malthus' theorie: wij voeden ons beter, wij kleden ons beter, onze

woningen zijn gerieflijker, onze arbeidstijd is aanmerkelijk korter enz.

Nu zeg ik niet dat er geen armoede meer is, dat er ook geen gerechtvaardigde en billijke wensen on vervuld zijn gebleven, dat er geen woningvraagstuk bestaat. Maar wel kunnen wij constateren, dat de tekening van prof. Brugmans die we zoëven weergaven, gelukkig wel zeer verouderd is, ondanks die grote bevolkingsaanwas.

Bovendien dekken wij nog een plaats, om in Malthus' woorden te spreken, voor tienduizenden Spanjaarden, Italianen, Grieken, Turken en Marokkanen.

Voor de belangstellende in de geschiedenis, vooral in de zo interessante 19e eeuw, rijst de vraag hoe dit alles moet worden verklaard.

Wat zeggen we van dit probleem, van die niet-verwachte welvaartstijging?

Welvaart is de mate waarin wij onze behoeften kunnen bevredigen.

Dat wil dus eigenlijk zeggen: de hoeveelheid en de kwaliteit van de goederen en diensten waarover wij kunnen beschikken. Deze moeten dus meer zijn toegenomen dan de bevolking gegroeid is. Het omgekeerde van wat Malthus meende.

Welke zijn nu de voorwaarden voor deze groei en wat zijn de omstandigheden die de groei bevorderden?

Eerst kunnen we noemen een rustige politieke ontwikkeling. Ieder kan begrijpen dat in het Frankrijk van vóór De Gaulle met zijn permanente stakingswoede zeer veel arbeidstijd — en dus goederen — verloren gingen.

Vervolgens de vakbekwaamheid van alle werkers. Hier kan weer worden vermeld dat ons nijverheids- en technisch onderwijs nog wel kan en moet worden verbeterd.

Een goede arbeidsverdeling bevordert ook een vergroting van de produktie. Adam Smith heeft dit, nu anderhalve eeuw geleden, al zeer overtuigend aangetoond.

De laatste jaren is wel gebleken dat een goede en efficiënte organisatie ook zeer belangrijk bijdraagt tot produktieverhoging.

Keynes heeft in dit verband ook gewezen op het belang vaneen meer gelijkmatige inkomstenverdeling.

De belangrijkste factor is echter de vooruitgang van de techniek. Mechanisatie, betere en sneller lopende machines verhogen de produktie op enorme wijze.

Nu doen zich hier wel enige moeilijkheden voor. Om machines, betere en snellere produktiemiddelen te kopen is geld nodig. Soms véél geld. Hiervoor moet gespaard worden en sparen is afzien van consumptie. Het geld dat ik heb, ga ik niet verteren, maar ga ik beleggen enz. Dus ik begin met minder te verbruiken dan ik zou kunnen. Ja — later als de machine gaat werken komt de beloning in een groter goederenpakket.

Volgens de economen is in West-Europa de marginale kapitaalcoëfficiënt ongeveer 4,5. Zij bedoelen hiermee dat, wanneer we de consumptie 1% willen verhogen, dus het reële nationale inkomen met 1% wenssen te vergroten, wij vóóraf 4,5% van het nationale inkomen moeten besparen op onze consumptie, niet mogen verteren, maar moeten investeren in kapitaalgoederen. Hierbij moet bedacht worden dat daarnaast de Overheid grote bedragen vraagt (momenteel $\pm 25\%$ van het nationale inkomen) mede voor de infra-structuur, voor wegen, kanalen, woningen enz.

Dit is het grote probleem van de onderontwikkelde gebieden. Immers, als de gehele produktieve inspanning en het gehele nationale inkomen nodig is — en voor 60% van de wereldbevolking is dit nog niet toereikend — voor eten, kleding enz., in het algemeen voor de allerdringendste biologische levensbehoeften, dan valt er niets aan de nationale produktie te onttrekken en geld op zij te leggen om te investeren en om kapitaalsuitgaven te doen. Maar dan is er ook geen sprake van dat de consumptie straks verhoogd kan worden. Dit is een zeer tragisch verschijnsel. Dit wil niet zeggen dat de onderontwikkelde gebieden geholpen kunnen worden aléén met import van kapitaal, ook „intellect” is nodig, zoals hiervoren werd gezegd.

Is men één keer over de drempel heen, dan gaan al de gunstige factoren elkander versterken. Er komt dan een zekere voortgaande versnelling.

Een Amerikaans professor, W. W. Rostow, heeft zich zeer intens beziggehouden met deze problemen. In 1960 schreef hij „The stages of economic growth” (vertaald in de Aula-reeks verschenen).

Ik durf niet te zeggen of prof. J. Pen gelijk heeft als hij zegt dat Rostows theorieën in de concurrentie met de Marxistische bewegingswetten beter geslaagd zijn dan als wetenschappelijke analyse.

Rostow onderscheidt vijf fasen van economische groei:

1. de traditionele constante periode,
2. de periode waarin de voorwaarden voor de „start” tot stand komen,
3. „take-off”, de start,
4. de periode van rijpheid,
5. de periode van massaconsumptie.

De professoren J. Pen en P. J. Bouman hebben getracht deze analyse op Nederland toe te passen in het mooie gedenkboek „Drift en koers”.

Zij menen dat de eerste periode geduurd heeft tot ongeveer 1850, het economisch leven komt niet verder. Misogsten, rampen, conjunctuurschommelingen enz. zijn de enige variaties. Omstreeks 1850 tot 1860/70 komt er beweging in, de tweede periode komt. De eerste industrieën, spoorlijnen, kanalen enz. krijgen betekenis. Zij stellen „de start” tussen de jaren 1860 en 1870. De drempel wordt overschreden. Het moment van de „start” is volgens Rostow aangebroken, zodra het mogelijk is 10% van het nationale inkomen te investeren, (op het ogenblik bedraagt de „spaarquote” bijna 20%). De periode van rijpheid zien zij (met de onderbreking van de landbouwdepressie 1870, de eerste wereldoorlog, de crisis en tweede wereldoorlog van de jaren 1929-1950) in het tijdvak 1860/70 tot 1960. Dit is de periode van de geweldige industrialisatie, de eerste tot en met de zoveelste industriële revolutie. Volgens hen breekt dan in 1960 de periode van de massa-consumptie aan. Het is een feit dat het reële inkomen per hoofd van de bevolking na 1950 met 40% is toegenomen.

Of nu Rostows schema zo exact is of niet, en of de indeling van Pen en Bouman onberispelijk is of niet, de analyse van Rostow is toch wel zeer verhelderend.

Intussen zijn dit slechts de „tweede” oorzaken. Als „eerste” oorzaak geldt hier Gods groot erbarmen, waardoor Hij intellect en werkkraft gaf, opdat Zijn schepping niet in ellende en honger zou ondergaan maar dat Zijn mensenkinderen leven en voorspoed zouden hebben.

God is blijkbaar met meer erbarmen vervuld, dan wij denken en uitspreken over de „wereld”.

— Hoe groot moet ons erbarmen dan zijn met die delen van de wereld die niet, of nog niet, in deze vooruitgang delen!

Utrecht, Pinksteren 1965.

H. C. Smit

Het lied van de heks

n.a.v. „Das Hexenlied”, Ernst von Wildenbruch

II.

Broeder Medardus spreekt voor hij sterft

„Ik was een jeugdige priester, een halve eeuw geleden, gewijd zoals gij. 'k Las het boek der gebeden — ik las het met beving, ik las het met gloed. Want jong was mijn lijf nog en heet was mijn bloed. Mijn lokken, die zwierven nog blond om het gelaat, als het goud dat in stromen de smeltkroes verlaat. Toen de eerste tonsuur op mijn kruin werd gemaald was het juist, of de sikkel door 't graan werd gehaald.

Ach dat was in de tijd, dat de Boze in ons land vele mensen tot zonde bracht, hand over hand. Toen hij eerbare vrouwen tot overspel voerde zijn héksen ter dood aan de brandpaal gesnoerd!

Toen gebeurde het. Eens op een nacht zat ik thuis bij de lamp laat te bidden voor 't heilige kruis. Aan de deur werd gebonsd door soldaten, die riepen: 'eerwaarde ga mee als ge toch nog niet sliep; want uw hulp wordt verzocht!’

Door de duistere nacht heeft men mij in 't gevang van de toren gebracht. Diep onder de aarde, langs vochtige treden... het leek wel, als was het de hel daar beneden! Men gaf mij een brandende toorts in de hand en wees mij een deur in de hardstenen wand:

„ga daarin, bij de heks, neem de zonden haar af, want morgenvroeg sterft ze de brandstapel-straf. Redt gij nu haar ziel maar van het eeuwige vuur, want straks bij zonsopgang slaat haar laatste uur”.

Ik stapte met weezin naar binnen in 't graf. De vunzige lucht sneed de adem mij af. Dan hoorde ik ergens geritsel, gerucht, gerammel van ketens, een menselijke zucht. En ik zag in een hoek, als een dier in zijn hol, een mensengestalte — van kommernis vol.

Ja een vrouw, zonder twijfel, gehurkt op het steen, prooi van diepe ellende, zat woordloos te wenen. 'k Hing de toorts ergens zo, dat zij zat in het licht; wachtte af of tenslotte zij toonde haar gezicht en zei eindelijk, zacht, maar met vriendelijk vermaan: 'kom eens hier beste zuster, en kijk mij eens aan!’

Op de klank van mijn woorden zag 'k duidelijk hoe zij nu de hand van 't gelaat nam. Het hoofd ging terzij. Ja ze keerde zich om, nam mij op, zag mij aan. Op haar knieën zich slepende kroop zij nu aan. Met haar arm om mijn voeten zo hechtte zij zich aan mij vast en hief op haar verdrietig gezicht.

Ik zag neer op de heks. — Maar het licht van omhoog toonde een edel gelaat en een vriendelijk oog!

Ach, toen bonsde mijn hart vol van deernis en smart, en een eindeloos meelijden rees in mijn hart. En het woord van vermaan, dat bedoeld was voor d' arme gekwelde, verstomde in woordloos erbarmen.

Toen de heks stomverbaasd naar mijn tranenstroom zag welke op uit haar boezem een zucht en een lach. En haar bevende handen, ze grepen mijn kleed. Van haar stamelende lippen een murmelend gleeed:

'Ach, kunt ge nog wenen? Ge weent nog om mij? O, wat zijt gij dan goed — als de Heiland zijt gij!'

Foei, de schrik greep mij aan op dat zondige woord. 'Mens besef toch het uur en de plaats waar ge hoort; morgen vroeg wordt uw lichaam in vlammen gehuld! Biecht uw zonden vooraf en doe boete voor uw schuld.'

O toen zag ze me aan met zo'n angstig gelaat: 'En wat moet ik dan biechten? Ik deed toch geen kwaad?'

'Bei mijn ouders zijn dood. In het eenzame woud heb ik altijd gewoond met mijn grootmoeder oud. Van de heilzame kruiden maakte ze helende dranken, ze heeft alles gedaan voor de zwakken en zieken. Maar toch hebben ze grootmoeder heks genoemd. . . . op de brandstapel levend ten vure gedoemd!'

'Ach die lieve! Ze zong soms een lied, dat ik leerde, en dat kwam uit verre oorden naar zij beweerde; uit die landen in 't oosten, daar kwam het vandaan, waar de mensen de tover der liefde verstaan. En dát lied zong ik — onschuldig — 'k wist niet wat ik deed. . . .

'Maar al gauw grepen wrekende handen mij beet, sleurden mij voor 't gerecht, stopten mij in dit kot waar ik nu zit, verlaten, van mensen en God. In dat lied — zeiden ze — zaaide Satan verderf. En daarom nu is het dat ik morgen moet sterven.'

Toen haar bevende lippen beroerden mijn oor en haar oog mij bezwoer zei ze fluisterend: 'hoor, het is vreselijk te sterven in 't folterend vuur, en het leven zo zoet. . . . ach toe, spaar mij dat uur. Laat mij vluchten, ga met mij, och laten wij gaan. Ik heb nimmer getoverd, geen mens iets misdaan. O die mensen zijn duivels met harten van steen — maar zo vriendelijk als gij zijt, zo is er geen.

'De bewaker is slapend, de deur niet op slot — o laten wij vluchten en delen ons lot. Wanneer wij zacht weggaan dat niemand ons hoort, en het licht van de fakkel wordt vooraf gesmoord, dan — de deur van de toren komt uit in het veld. Niemand hoort, niemand ziet ons, en geen die het meldt. Als de morgenstond rijst zijn wij ver hier vandaan, zijn wij weg, zijn wij veilig — vergeefs kraait de haan.

'In het bos is het donker, in het bos ben ik thuis en ik weet daar iets moois: ja, ik weet daar een kluis, waar een oeroude schat ligt verborgen te wachten. . . . Wij graven hem op bij donkere nacht en wij trekken naar verre, en leven daar vrij: alleen met ons beiden, ik van u, gij van mij.

'Ge hebt nog geen vrouw aan het harte gedrukt en hebt geen idee van het liefdesgeluk. Maar ge zult — want uw goedheid die maakt het u waard — met een vrouw rijker zijn dan ooit iemand op aard! Zie de sterren verschuiven, de uren vergaan. Het is tijd om te vluchten, 't is tijd, laat ons gaan!'

Ik hoorde haar gloeiende adem, die ging als een storm; en haar arm klemde zich om mijn hals. Haar donkere haren met golvende pracht bedekten haar lijf met de geur van de nacht. En mijn hoofd en mijn hart en mijn zinnen, mijn borst waren vol van geluk en van dodelijke dorst. Voor 'k het wist had ik haar aan mijn hart reeds gedrukt. . . .

Toen — ik voelde me ruw achterover gerukt: 'Wat! ge kust daar een heks, ge hebt deel aan haar zonde? Nu gaat ge, gewijde, voor eeuwig te gronde!

En het woord op mijn lippen bestierf. Vol schrik stootte ik haar weg uit mijn arm, uit mijn blik, uit mijn hart, uit mijn leven, en rende van haar heen. Ik hoorde haar vallen in 't vuil op het steen. Ik hoorde haar kermen, wanhopig en zacht. Maar ik rende naar buiten, alleen, in de nacht. . . .

En daar buiten in het veld, tot mezelf weer geraakt, daar heb ik gebeden, daar heb ik gewaakt, gebeden, geworsteld, voor haar en voor mij, tot het morgenlicht rees boven bossen en hei, tot de dorpen en velden zich baadden in zon en de dag van het vreselijkst lijden begon.

Naar het dorp kwamen mensen van ver in het rond. En de brandstapel donker en dreigend reeds stond. Ook ik moest er heen. Ach hoe heb ik gezocht. 't Was mijn plicht die me dreef, maar hoe graag was 'k gevluht.

Ja daar stond ze. Hoog boven het volk op 't schavot reeds gebonden, d' onschuldige, wachtend haar lot. Slechts haar blik was onrustig en vloog, wild en bang als een fladderende vogel, de menigte langs. Tot ze mij zag toen ik, met het kruisbeeld omhoog, mij een weg zocht naar voren. Haar hoofd even boog in mijn richting: een lachje, onmerkbaar voor 't volk, als een straal van de zon aan de rand van een wolk. En nu kwam ze tot rust. Heel haar blik hing aan mij. Als een lam dat geslacht wordt zo ademde zij.

Dan — daar zwaaide de brandende toorts van de beul. . . . Maar haar ogen, ze zochten bij 't crucifix heul. Toen de vlam aan het hout lekte, knappend en droog, bleef ze vriendelijk mij aanzien, haar blik in mijn oog. Toen de vonken begonnen te knetteren luid van haar bevende lippen kwam enig geluid. Maar plotseling kon zij zich niet meer bedwingen: van de brandende houtstapel hoorde ik haar zingen!

Daar heeft zij gezongen in vlammen en smart haar lied van 't geluk, van het minnende hart. Als de voorjaarsregen, die ruist door de nacht, zo hield mij haar zoetklinkend lied in zijn macht. Als verleidelijke bloemen uit ver paradijs zo bloeide haar zang op verrukkelijke wijs. En het was mij als fluisterd' haar stem aan mijn oor over kostelijk geluk, dat voor goed ik verloor.

Toen de vlam eindelijk greep naar haar blote voet boog ze eenmaal haar hoofd voor een laatste groet. Toen de kringelende rook aan 't gezicht haar onttrok klonk nog schallend haar lied als een luidende klok. Toen de grommende vlammen haar zoete lijf schonden waren 't heerlijke klanken, die niet ophouden konden.

Ik bedekte ontzet met mijn handen mijn oren want ik kon haar aangrijpende lied niet meer horen. Ach ik heb haar verlaten! Ik vluchtte in het bos. . . . maar nooit liet haar stervende zang mij meer los. Waar ter wereld ik heenging — ik vond enkel verdriet, want haar heerlijke stem nog geen uur mij verliet. Of ik sluimerend neerlag of ijverig bad, mij kastijdde of vastte, van tranen nat, ieder uur van de dag en de nacht ging het door: het is altijd haar zang, haar stem, die ik hoor''.

Medardus sprong op, door zijn zinnen vervoerd: „O nu hoor ik haar zang weer”, zo riep hij ontroerd, „nu komt ze de trap op, ze zingt op de gang, nu staat ze op de drempel — ik wachtte haar zo lang!

Gij onschuldige vrouw, die als heks werd verbrand, met uw lieflijk wezen, door schennende hand wreed vermoord, door de waanzin van 't volk eens verdoemd, maar door God in de doop eens bij name genoemd, met uw vriendelijke ogen, uw bloeiende jeugd, met uw heerlijke zang vol van hemelse vreugd en van aardse geneugten te samen gepaard, met uw heerlijke lichaam, voor mij slechts bewaard — gij hebt eens mij genood tot 't geluk, dat gij bood, en dat dwaas ik verwierp toen ik u stiet in de dood: — na een eeuwigheid lijden in boete en pijn kom ik eindelijk, om eeuwig de uwe te zijn!”

* * *

Hij rekte zich uit en hij strekte de benen. Hij zakte achterover. . . „Medardus is heen”, zo zeiden de broeders en knielden in 't rond. Door het celraam viel 't licht van de eerste ochtendstond. „Requiescat in pace — hij ruste in vrede”, zo klonk door de ruimte hun fluisterende bede. Nadenkend de prior stond lang bij de baar. Dan nam hij het woord — sprak helder en klaar:

„Wat ons mensen ook boven 't verstand ooit mag gaan, daarboven is Een die het wel zal verstaan. En Hij, wien het oordeel behoort, wankelt niet. Gaat dan bidden, mijn broeders. Wij oordelen niet.”

(Slot volgt)

D. W. L. M.

PERSSCHOUW

Jan Schouten, de oprechte

Het „linkse” weekblad „Vrij Nederland”, ontstaan als het eerste illegale weekblad van die naam, bestaat vijf en twintig jaar. 28 augustus verscheen een herdenkingsnummer.

De eerste hoofdredacteur ervan gaf daarin herinneringen uit de bezettingstijd. Na een moeilijke start, de mannen die er aanvankelijk in schreven waren dilettanten, gingen de oprichters op zoek naar één of meer deskundigen. Maar: „de aan bovengrondse krachten werkzame journalisten voelden niets voor medewerking aan V. N., evenmin de voor buitenlands commentaar gepolste vaklui”. Theo Thijssen — de bekende onderwijzer-schrijver — zo vertelt de oud-hoofdredacteur zette hen op het spoor van iemand die ze eerst niet te pakken konden krijgen. En dan gaat zijn verhaal zo verder:

Een familiebezoek aan Rotterdam had meer resultaat. Het AR-kamerlid J. Schouten, met wie ik op z'n kantoor van de (toen nog) Boazbank, te midden van puin en ruïnes een lang gesprek had over tal van zaken, die in die tijd onze felle aandacht hadden, beloofde rustig en kalm zijn medewerking. Ik had dat nauwelijks durven hopen. Niet, dat zijn standpunt of houding mij verbaasde, maar Jan Schouten was zo'n gezagsrots, dat het me niet verbaasd zou hebben, als hij gezegd had gezien zijn verleden, toch niet aan iets illegaals te willen meedoen. Het tegendeel was het geval. Hij praatte over illegaal werk alsof het zoiets als de voortzetting van een kiesvereniging was. Bepaald afwijzend stond hij tegenover mijn niet zo milde oordeel over het jongste verleden. Hij vond dat het nu niet de tijd was daarover te praten. Ik dacht daar anders over, al was ik het wel met hem eens dat het geen zin had daar nu in VN over te schrijven. Dat kon later wel, als het moest. En ik dacht dat het wel zou moeten.

In hetzelfde nummer van Vrij Nederland vindt men een interview van Igor Cornelissen met prof. Schermerhorn over diens aandeel in de „sovereiniteits overdracht” van het vroegere „Nederl. Oost-Indië aan Soekarno en de zijnen. Ook daar komt Jan Schouten ter sprake. En wel op deze wijze:

'Welke personen, partijen of groepen ziet u als uw voornaamste tegenstanders wat betreft uw Indonesië-politiek?'

'Die tegenstanders lagen op twee vlakken. Theoretisch was het een man als Meyer Ranft, maar dat was een tegenstander van hoog gehalte, er waren er natuurlijk nog wel een paar van dat gehalte. En politiek, zuiver politiek gezien, aan de ene kant Jan Schouten, de anti-revolutionair de principiële, en in de tweede plaats Romme. Waarbij ik moet zeggen dat ik voor Jan Schouten met z'n theorie van gezag is gezag een andere waardering heb dan voor Romme. Bij hem heb ik dat gevoel van waardering nooit gehad, hij kon gewoon niet meekomen, hij wist niet wat er op de wereld te koop was. Een tragisch figuur in de KVP was Max van Poll, mijn medelid van de Commissie-Generaal. Ik heb met hem een diep medelijden gehad nadat de KVP hem gewoon heeft laten vallen. Ze trokken daar altijd een gezicht alsof hij zich door mij in de Commissie-Generaal op sleeptouw had laten nemen, maar daar was hij de man niet voor. Maar ik herinner me nog wel dat we eens in Indonesië een hele middag gepraat hebben over de vraag hoe zowel doel als de middelen op zedelijke waarden gebaseerd moeten worden. En toen was hij het eens met deze stelling: dat je, als je het gezag als een zedelijk hoog goed beschouwt, dat je dan toch de zedelijkheid van de middelen die je wilt gebruiken om dat gezag te handhaven, zult moeten in acht nemen. En dat hetzelfde natuurlijk geldt voor de standpunten van de Indonesiërs.

Van de Poll was een self-made man, een voortreffelijke figuur.'

Jan Schouten was een volkomen onzelfzuchtig en door en door oprecht man.

In hem werd men geconfronteerd met een politicus die christelijk was niet alleen in de zin van aanhanger en verdediger van „christelijk-politieke beginselen” maar óók in de zin van „oprecht en vroom”.

Om geld of eer gaf hij niet.

We hebben in de vrijmaking vierkant tegenover hem gestaan. Maar aan zijn integriteit twijfelde niemand.

Hij streed op politiek terrein niet alleen voor de „waarheid”, maar ook voor „waarachtigheid”.

En alleen door het laatste wordt een eerste aannemelijk gemaakt.

Of, om het met een bijbelse term te zeggen: „aantrekkelijk”.

C. V.

KERKNIEUWS

Beroepen te Ulrum: J. Benthem miss, pred. van 16 samenwerkende kerken in Groningen; te Albany (Australië): J. D. Wielenga te Veenendaal.

Ds. D. Berghuis. Na bevestiging door zijn voorganger Ds. B. van Zuylekom met een preek over 2 Tim. 4 : 1-5 deed ds. D. Berghuis, gekomen van Gerkesklooster-Stroobos, op 29 augustus intrede bij de kerk van Leens met een preek over Ef. 3 : 8-10. Na afloop van de dienst sprak br. A. J. Sikkens namens kerkeraad en gemeente. Namens B. en W. voerde burgemeester W. H. Ausma van Leens het woord.

ADRESSEN

Musselkanaal, scriba: L. Ensing, Marktkade 60, Musselkanaal. Telef. 05994-2348.

Het telefoonnummer van ds. J. van Benthem is Glimmen 05906-476.

De HEERE maakte ons blij met de geboorte van

MARGRIET ELISABETH

J. Pronk
A. Pronk-Epema
Hieke Berthe

Kalenberg, 1 september 1965
Berkenlaan 1.

Ter overname aangeboden:

PARAPHRASE DER H. S. voor f 100.—

9 delen **BIJBELVERKL. v. M. Henry** voor f 60.— en aantal delen der **KORTE VERKL.** à f 4.50 per stuk.

Br. onder no. 22 Adm. „Opbouw”, Slotlaan 220, Zeist.

In Jezus ontslapen onze lieve Man, Vader en Grootvader

WILLEM BAKKER

op de leeftijd van 60 jaar.

Psalm 68 vers 10 (ber.)

Middenmeer: G. Bakker-Tornga
Rockwood-Canada: G. Eelhart-Bakker
P. Eelhart
Burlington-Canada: S. Bakker
T. Bakker-de Wolde
Middenmeer: K. Bakker
Thesinge: M. Jansen-Bakker
J. Jansen
Kampen: J. van Dijk-Bakker
A. J. van Dijk
Burlington-Canada: M. A. Buist-Bakker
M. Buist
Groningen: M. C. Bakker
Middenmeer: W. G. Bakker
en kleinkinderen

Middenmeer, 7 september 1965
Schagerweg 17

De teraardebestelling zal D.V. plaats hebben op zaterdag 11 september 1965 des namiddags 2 uur op de Algemene Begraafplaats te Middenmeer.
Liever geen bezoek - Geen bloemen.

Na een veeljarig, Godverheerlijkend lijden ontsliep in zijn Heer en Heiland onze zeer geliefde broeder en zwager

WILLEM BAKKER

echtgenoot van G. Bakker-Tornga

*Zalig zijn de reinen van hart,
want zij zullen God zien*

Kampen: M. M. Veenhof-Bakker
C. Veenhof
Coaldale: (Canada) S. Leffers-Bakker
H. Leffers
Heemstede: J. Bakker
L. Bakker-van Wentzel
Rijswijk: M. A. Bakker
Hardenberg: R. S. H. Bakker
M. Bakker-Knetsch
Leidschendam: H. Bosman-Bakker
Th. Bosman
Leeuwarden: A. J. Bakker
Kampen: B. A. Raap-Bakker
G. J. Raap
Calgary: (Canada) S. T. Bakker
J. Bakker-de Wit
Hornby: (Canada) H. J. Bakker
A. Bakker-Lindeman
Lutten: J. T. de Jonge-Bakker
J. E. de Jonge
Wageningen: J. Dam-Bakker
B. Dam
Calgary: (Canada) T. S. Bakker
G. Bakker-Hondema
Fort William: (Canada) M. van Elburg-Bakker
Joh. van Elburg
Epe: Joh. Bakker
W. Bakker-Jonker

Middenmeer, 7 sept. 1965